

Zure eskutizari erantzunez

Informazioa euskal haur-literaturaz

Xabier Etxaniz

Gasteizen, 1986ko Irailaren 9an

Agur, Antxon:

Lchenengo eta behin, zorionak alaba berriarengatik. Biziki poztu naiz berria jasotzean. Zer moduz Beñat? Jeloskor al dago? Bada liburu bat gai horretaz, *El príncipe destronado*, Miguel Delibesena, eta anaia berri bat izateak txikienari sorterazten dizkion burutapen, egoera eta ekintzak deskribatzen ditu. Nahikoa liburu interesgarria da.

Baina, Antxon, zer? aurten ere zuzendari izatea tokatu zaizu, ezta? Aurreko eskutitzean haur-literaturari buruzko informazioa eskatzen zenidan eta horra joateko asmoa baldin banuen ere, ezinezkoa zait; beraz, saiatuko naiz eskutiz honen bidez zure zalan-tza horiek argitzen; ea baliagarri gertatzen zaizuen eskolan!

Hasteko, zera esango nizuke, zure alabatxo horrentzat, bai, jaioberria duzuen alabatxo horrentzako liburuak erosten hasteko. Harrigarria iruditu arren, haurrak urte-erdi eta urtebete duenean, harrapatzen dituen gauza guztiak ukitu behar ditu, sentitu, eta bi

urte bete baino lehen liburutako marrazkiak "irakurtzen" ditu. Alde horretatik, komenigarria izaten da hasiera-hasieratik liburutegi bat osatzen joatea, haurra istorioak jarraitzeko gai izango denerako, bere liburutegitxoan izan dezan.

Ongi dakizun bezala, Piaget-ek Estadio Senso-motore deitzen du jaiotzako unetik 2 urtetara dagoen bitarte hori. Garai honetan folkloretik hartutako hainbat elementu erabil daitezke, hala nola herri-olerkiak, haur-kantak, lo-kantak, jolasak, keinuen, doinuen eta erritmoen bidez jolas dezan haurrak.

Bi urtetatik 7 urtetara, Estadio Preoperazionala dugu. Aldaketa nabarmena ematen da haurraren baitan: hitz egiten hasten da, objektuak identifikatzen ditu; eta 4 urtetik 7rako bitarte horretan garai animista izango dugu (haurrak gauza eta animaliei bizitza propioa ematen die).

Euskaraz zer material dagoen galdetzen zenidan zure eskutitzean, Antxon. Ba, begira: nire ustez, hiru urterekin —eta birekin ere bai, kasu askotan—, haurrak marrazkiz osatutako liburuak maneja ditzake; berak bakarrik ezer gutxi egin dezake, baina guraso edo hezitzaile baten laguntzaz izugarri disfrutatuko du *Teo*-ren liburuekin edo *Lehen irudiak* bilduman agertzen direnekin. "Apu-rrak" saila ere interesgarria izan daiteke garai honetan, eta "Txin-txinbela" sail berria nahikoa aproposa da zenbakiak eta honelako kontzeptuez jabetzen joateko.

Lau urteko haurrentzat nik neuk hiru bilduma interesgarri eta egoki ikusten ditut euskal letretan: Txori saila, Ibai eta Zesar eta Ernestina. Hiru sail hauek nahikoa ezberdinak dira, eta lehena liburu labur eta zainduz osaturik dago, oso testu gutxirekin. Beste biak *Teo*-ren estilokoak izango dira, eta helduak haurraren eta liburuaren bitarteko lana egin beharko du hasiera batean.

Adin honetarako, halaber, bada "Txiribiri" sorta, hiru marrazki-liburuz egina; Jesus Lucas-en marrazkiak dira eta ia-ia ez dute testurik (A. Lertxundirena), baina liburu-sorta hau agortua ez badago, hortxe-hortxe ibiliko da; beraz, Antxon, eskolan ez baduzue, espabilatu beharko. Zoritxarrez, zuk ongi jakingo duzun bezala, euskaraz sarri askotan gertatu bait da liburuak agortuta ego-atea zenbait urtetan.

Eskolan daukazuen bost urteko haurrentzat, berriz, material gehiago dago. Adin honetan ezagutzen dituzten liburuekin jolastea

atsegin zaie, eta horrela *Teo* edo *Ibai*-ren liburuak begiztatzea oso gogokoa izango zaie.

Beste liburu-sorta aipatzekotan Txilibitu saila, Gabon bilduma, Maria Goikoarenak eta Kikilikon saila ere erabilgarriak dira adin honetan; liburu hauetan marrazkiak izugarritzko garrantzia du eta testuak gehinetan folklorea oinarrituak daude. Arestian aipatu-tako azken bi bildumak, irakasleek edo gurasoek erabiltzekoak dira, haurrak berak hiru urte barru irakurriko ditu, baina orain —eta zuk zeure eskutitzean, Antxon, irakasleentzako materiala ere eskatzen zenidan— irakasleak erabiliko ditu.

Haurra letrak ikasten ari da eta laster ikasiko du hitzak eta esaldi sinpleak irakurtzen. Garai honetarako, haurra irakurtzen hasten denerako (5 urtetik 7ra), badaude zenbait bilduma, eta berriena beharbada Baporea saila izango da (dena den, oraindik ez dute adin honetarako liburu zuririk atera); beste sail batzu zahar-ragoak dira, Benjamin bilduma, Lumabelar saila, Maria Goikoarenak eta bi, La Galera-Alegiak edo Axut. Azken sail honetan, gainera, idazkera lotua (irakurtzeko erazagoa eta testu aldetik laburragoa) eta inprentazko idazkera ditugu.

Animismoak bultzatuta, ipuinak eta alegiak nahi izango ditu haurrak. Herri-ipuina, alegiak eta folkloretik hartutako hainbat elementu izango dira haurren lehen irakurgaiak. Hauekin batera, dena dela, zenbait ipuin moderno ere tartekatuko dira. Oso testu gutxi eta marrazki ugari dituen liburua izango da. Funtsezkoa delarik marrazkiaren papera.

Zazpi urterekin haurra liburuak irakurtzeko gai izango da. Nahikoa liburu sinpleak izango dira oraindik, marrazkiak hitzak adina garrantzi duelarik, baina adin honetan istorioak irakurriko ditu, testu luze samarrak. Piaget-ek 7 urtetik 11ra dagoen tarte horri Operazio Konkretuen Estadio deitzen dio; une honetan haurrak egiten dituen operazioak, ekintza barneratuak, atzeragarriak eta koordinatuak izan daitezke.

Beñat, oker ez banago, estadio honen hasieran dago. Zazpi urte bete zituen, ezta? Ba, ikusiko zenuen bezala, oraindik ez da gai izango ekintza barneratuak, atzeragarriak eta koordinatuak burutzeko, baina prozesu horren hasieran dago. Pixkanaka, ohartuko zinen zeu ere, Beñat bere zazpi urterekin dedukzioak ateratzen hasiko da eta geroago denbora manejatzer ailegatuko da (lehena eta geroa ulertuz). Garai honetan fantasiaren munduak ez du muga zehatzik, eta haurrak ez ditu oso ongi bereiziko errealitatea eta fantasia.

Operazio Konkretuen Estadio honen barruan (7-11 urte) haurrak alde batera uzten du bere egozentrismoa eta lagun-talde batean ibiliko da. Irakurketetan, literatura fantastiko-errealista izango du gogokoena (abenturak, ipuin fantastikoak, animali-bizitzak, biografiak, umorea, fantasia).

Dena den, osoaldi luzea da eta zuk eskatu zenidan "ahal izanez gero, urtez-urte" zer dagoen euskaraz. Begira, Antxon: zazpi urterekin Birigarro saila eta Perkax saileko hainbat liburu irakur ditza-kete (*Lotara joateko ipuinak*, *Margolin*, *Kaskarintxo*, etab.), Bapore bildumako liburu urdinak ere adin honetarako dira.

Ez dut esan nahi Perkax edo Birigarro sailetako guztiak zazpi urteko haurrentzat direnik, baizik bilduma horietako liburuak zazpi urtetik aurrera irakur daitezkeela (idazkeraren zailtasunean, esate baterako, ezberdintasun handia dago *Nire belarriak* eta *Paxiki*-ren artean, eta biak nik idatziak dira).

Baina jarrai dezagun aurrera, bestela inoiz ez duzu bukatuko eskutitz hau irakurtzen. 8 urtetik aurrera, honako bilduma hauek irakur daitezke: Sorgin saila, Birigarro (B. Atxagaren liburuak), Ziripot eta Txalupa. Konturatuko zinen bezala, fantasia da nagusi gai aldetik, eta marrazkiak pisu handia du liburuan, lagungarri bezala dago eta testua osatuz, ulermena hobetzeko. Nahikoa marrazki onak dira, eta goiko lau bilduma horietan koloretakoak dira (kalitatea handituz).

8-9 urteotarako, bilduma berri bat dugu euskal literaturan: Kale gorrian, Asun Balzola-ren testu eta marrazkiez osatua. Bilduma honetan giza arazo ezberdinak azaltzen zaizkigu, eta nahikoa aproposa dirudi gaur egungo gizartea ezagutzeko. Lehenengo bi liburuetan langabezia eta aitona-amonen arazoak planteatzen dira. Gainera, eta hau, Antxon, oso erabilgarria izan daiteke klaseetan, liburuarekin batera egunkari txiki bat dator gai horri buruz hainbat berri, informazio, inkesta, dakartzalarik.

Bederatzi urteko haurrak erdiko zikloan daude, eta aldi fantastiko-errealistan sartzten dira. Euskaraz badaude bilduma batzuk hauentzat, baina nabari da hutsune bat Perkax eta Sor sailen artean, Birigarro eta Auskaloren erdian. Egia da Sor eta Itzul saileko liburu batzuk irakur daitezkeela bederatzi urtetik aurrera (*Norena da basoa*, esaterako) edo Ziripot bildumakoak irakurgai interesgarriak izan daitezkeela, baina hala ere, Antxon, nire ustez, adin honetan goiko eta ondorengo bildumetako zailenak eta sinpleenak hartu beharko dituzue.

Dena den, aurtengo Durangoko azokan, maiatzean, bereizketa interesgarri bat egin zen Auskalo saila eta Auskalo artean (liburu zuriak eta horiak), eta nire ustez liburu horiak egokiak dira bederatzehamar urteko haurrentzat. Bestalde, hor daude Kimu saileko hainbat liburu, Herensuge gorria bilduma eta Baporea saileko liburu laranjak.

Guzti hauetaz gain, bada liburu solte bat, nik biziki gomendatzen dizudana eta agian Beñatentzat eros dezakezuna (datorren urtean irakur dezan): *Harria sutan*. Oso liburu hunkigarria da, ederki idatzita, eta itzulpena Joxantonio Ormazabalena da.

Hamar urteko haurrari abentura gustatzen zaio: abentura, humorea, jolasa, fantasia... eta adin horretatik aurrera Sor, Itzul, Auskalo, Tximista eta Bostak sailak irakur ditzake (bilduma hauekako liburu sinpleenak hasiera batean; Itzul sailean izartxo-marka dutenak, esate baterako; eta konplikatuenak hamabi, hamahiru eta hamalau urterekin). Baporean, liburu gorriak hamabi urtetik aurrera irakurtzeko modukoak dira. Auskalon ez dute zailtasun bera *Tristeak kontsolatzeko makina* eta *Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian* liburuek, nahiz eta biak sail berean egon.

Uste dut, euskal liburuetan dagoen huts bat, goiko hori dela: alegia, goian aipaturiko bilduma guzti horiek denboraldi oso luzea hartzen dutela (10-15 urteak) eta liburuek markaren bat beharko luketela zein adini dagozkion zehatzago azalduz.

Beste alde batetik, Antxon, komiki-liburuak ere badaude, eta berriz hitzetan besterik ez bada —nahikoa gutxi dira—, hemen azalduko dizkizut dauden bildumak.

Lehenengo lekuan, eta duen berezitasuna kontutan izanik, *Ipu beltz*-en ale berezien bilduma jarriko nuke: liburu hauek 7-8 urtetik aurrera irakur ditzakete haurrek zailtasun apartik gabe. Eta *Ipu beltz* aipatu dudanez gero, goraipatu beharko litzateke bai *Ipu beltz* eta bai *Kilikili* aldizkariak egiten duten lana.

Komikiekin jarraituz, Alfer saila gomendagarria izan daiteke hasiera-zikloko ikasleen artean. Erdiko ziklokoentzat, berriz, *Asterix*, *Tintin* eta Ercin argitaletxeak ateratako Komiki-liburuak (*Ion* eta *Mirka*, *Itsas gorritan*, etab.) izan daitezke egokienak. 14-15 urteko neska-mutilentzat, aldiz, Habekomiken *Sorgin seinalea*, etab. eta Ikusager argitaletxearen *Eloy*, *askoren arteko bat*, *Manzanares Hibaia*, eta antzekoak izan daitezke gomendagarriak, besterik ezcan.

Hemen duzu, beraz, Antxon, zuk eskatutako informazioa; sentitzen dut poesiaz eta antzerkiak informaziorik ez ematea. Baina lehena, esan daiteke ez dagoela, eta bigarrena Lourdes Iriondo-ren bizpahiru lanetara mugatzen da ia-ia guztia (Kimu sailean dau-de bere bi liburu).

Ondoren, eta beharbada zerbaitetarako balioko dizulakoan, hemen dituzu *El libro infantil. Cuatro propuestas críticas* liburutik hartuta, zeintzuk izan behar duten haur-liburuaren helburuek: Sorkuntza desarroilatzea; Irudimena aberastea; Fantasia desarroilatzea; Jokoaren plazerra eta atsegina lortzea; Afektuen, sentsibilitatearen eta haurrak/mundua harremanen oreka; Haurren integrazio soziala (bere eta besteen kontzientzia hartzean); Mintzamenaren desarroiloa, eta hitzen bidezko sorkuntzena; Alaitasuna; Munduarekiko konfidantza; Norberarengan seguritatea izatea; Edertasunaz jabetzea.

Lortuko al dugu egunen batean helburu guzti hauek gauzatea? Zuk zer uste duzu, Antxon? Oraindik asko dugu ikasteko, ezta?

Beno, Antxon, agurtzeko unea iritsi zaigu. Ez dakit noiz, baina ziur aski aurten bueltatxo bat emango dut hortik; ordurarte, har ezazu zure lagun honen agurrik beroena.

Xabier

Oharra: Goiko informazioa osatu edo zehatzago ikusi nahi izanez gero, hona hemen horretaz dagoen bibliografi apurra euskaraz:

- “Haur literatura. Haurrek zer dute irakurtzeko?”, in: *Isilik*, 1. alea, 1982ko abendua (45-49 or.).
- “Zer dute haurrek irakurtzeko?”, in: *Isilik*, 3. alea, 1983ko ekaina (37-40 or.).
- “PARA LEER... Selección de libros en euskera y castellano por ciclos”, in: *Eskola*, 8. zk., 1985eko ekaina (68-76 or.).

Honetaz gain, bada Zabaltzen banatzaileak duen folieto bat, euskaraz dauden haur-liburu guztiak zikloka sailkatuz.

X. E.